

3. kongres hrvatskih arhivista *Arhivi, uprava i razvoj*,

Osijek/Vukovar, 20-23. listopada 2009.

U Osijeku i Vukovaru je od 20. do 23. listopada 2009. godine održan III. kongres hrvatskih arhivista pod nazivom "Arhivi, uprava, razvoj". Kongres je započeo svečanim skupom u dvorani Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku 20. listopada. Otvaranju su nazočili brojni ugledni gosti i izaslanici iz Hrvatske i drugih zemalja. Akademik Vladimir Paar je otvorio kongres intrigantnim predavanjem pod nazivom "Informacija u znanstveno-tehnološkom svijetu". Polazeći sa stajališta prirodnih i tehničkih znanosti ukazao je na neslućene mogućnosti koje otvara digitalizacija znanstvenih časopisa iz tih područja. Time je dotaknuo raspravu o upravljanju znanstvenim informacijama. Za arhiviste koji se bave predstavljanjem te dijelom i obradom informacija o arhivskom gradivu, bilo je to zanimljivo predavanje.

Plenarna sjednica kongresa na temu "Arhivi, uprava, razvoj" počela je u srijedu, 21. listopada u velikoj dvorani Rektorata Sveučilišta J.J. Strossmayer u Osijeku. Sjednicu je otvorio Stjepan Čosić, ravnatelj Hrvatskog državnog arhiva. Podsjetio je nazočne na činjenicu da se arhivska služba tijekom 20. stoljeća povezala s državnom odnosno javnom upravom. Postavio je pritom pitanje tko su oni koji pitaju arhive o reformama u javnoj upravi. Naime, globalni trendovi su redefinirali arhivsku djelatnost. Shodno tome arhivi su u svojevrsnoj tranziciji. Istaknuo je da se učinkovitost i transparentnost državne uprave može uspostaviti samo u suradnji arhiva i državne uprave. No, to ovisi dobrim dijelom o državnoj upravi. Analizirajući probleme u odnosima arhiva i uprave počeo je od činjenice da u Hrvatskoj postoje brojni tradicionalni oblici suradnje arhiva i uprave, ali nema koordinacije. Godine 2010. se donosi Uredba o uredskom poslovanju, a da pritom nisu poslušani savjeti iz arhivske struke. Pitanje je da li će itko slušati arhive kada će se donositi Zakon o elektroničkom poslovanju. Radi djelatnosti javne uprave bilo bi dobro koordinirati suradnju arhiva i javne uprave, kako bi se u budućnosti moglo dobro upravljati njenom dokumentacijom.

Imamo razvijenu znanost o javnoj upravi (radovi E. Pusić, Koprić), a javna uprava je bremenita problematikom. Pritom je istaknuo da se stanje malo popravilo u zadnjih nekoliko godina. Što se tiče arhivske struke i djelatnosti približavanje znanosti doseglo je vrhunac cijenjenim priručnikom Müllera, Feitha i Fruina na kraju 19. stoljeća. U tom smjeru se arhivska djelatnost i arhivistička struka razvijala i napredovala tijekom 20. stoljeća. No, potkraj 20. stoljeća ušli smo u novu dimenziju razvoja odnosa arhiva i uprave. Sada su bitno zakomplicirani odnosi arhiva, stvaratelja i zapisa. Danas se govori o nesigurnoj znanosti. Naime, umreženost društva donosi heterogenost i otvorenost. Time i javna uprava više nije dugoročna i stabilna, pa dovodi u pitanje arhivističke koncepte kao rigidne i

isključive. Bog Janus se očituje u arhivistici tako, što se gleda nastanak i razvoj spisa, a istovremeno se gleda i gradivo u odnosu na istraživače. U sferi politike iskazuju se transparentnost i pouzdanost kao bitne sastavnice demokracije, čemu i arhivi daju svoj doprinos. Arhivi pridonose učenjem na iskustvu. Arhivska služba također zagleda u pismohrane i time ima pogled izvana na unutarnje stvaranje. U izvješću Vijeća Europe iz 2005. govori se o suradnji arhiva i uprave gdje su arhivi kompetentni čimbenik. Arhivima su, dakle, dane stanovite nadležnosti prema stvarateljima i imateljima (npr. obvezujuće upute). S demokracijom je ojačana društvena uloga i položaj arhiva. Pritom se postavilo pitanje vlasništva nad arhivskim gradivom koje je nekad bilo u društvenom vlasništvu. Rješavanje toga pitanja je trajalo desetak godina. Upravne reforme su isto tako dodatno opteretile rad arhiva, posebno u devedesetim godinama. Arhivi su se suočili s golemim količinama gradiva, npr. poduzeća u stečaju. U zapadnoj Europi su se arhivi još u 1920-im i 1930-im godinama, dakle u njihovoj građanskoj epohi, suočili s takvom vrstom gradiva. E-uprava i e-zdravstvo prisiljavaju arhive na preispitivanje tradicionalnih arhivističkih koncepata.

Poseban problem jest pitanje dostupnosti informacija, koje ne tangira samo arhive. Zakon o arhivskome gradivu i arhivima, zakon o tajnosti podataka te zakon o pravu na pristup informacijama su međusobno proturječni. To arhivima stvara velike probleme. Tek kroz osuvremenjivanje prakse državne uprave izjednačit će se upravljanje registraturnim i arhivskim gradivom. Dakle, životni ciklus dokumenata postaje *records continuum*. Naše arhivske zadaće su se u zadnjih deset godina bitno zakomplicirale i relativno sporo razrješavale, dijelom zbog objektivnih okolnosti, a dijelom i zbog inertnosti nazočne u arhivskim redovima. Problem nepoznavanja strukturiranosti stvaratelja arhivskog gradiva je u pojedinim slučajevima dopunjen nedovršenošću kategorizacije stvaratelja. Mora se ipak priznati da nije ni bilo podloge nakon zakona iz 1997. za stvaranje kategorija. Privatni stvaratelji, koji su prije bili javni, mogu imati u svojem posjedu i privatno i javno arhivsko gradivo. Bilo je potrebno jako puno dogovaranja i usklađivanja, pa je zato i kategorizacija tako dugo trajala. ARHiNET je donio značajne pomake u radu sa stvarateljima. Izvješće projekta MATRA je utvrdilo nekoliko ciljeva koje bi tek trebalo postići. To izvješće je, naime, previše optimistički obojeno. Arhivi su nacionalni informacijski servis za povijesnu baštinu. Shodno tome bi trebalo ukinuti razliku između registraturnog i arhivskog gradiva i srediti gradivo čim je to moguće. Čosić je zaključio da bi arhivi po zakonu morali biti naredbodavni registraturama i trebali bi biti centri izvrsnosti. Već je uz to rečeno da arhivi rade i jedan dio upravnih poslova što se pokazuje u nadzoru registratura i pismohrana.

Plenarnu je sjednicu nastavio svojim izlaganjem Jozo Ivanović, pomoćnik ravnatelja HDA. Naziv njegovog izlaganja je bio "Savjetodavna arhivska služba i njezina uloga u razvoju djelatnosti arhiva". Jozo Ivanović je počeo svoj nastup

postavkom koja kaže da ako želimo ići prema upravi s nadzorom, onda moramo ići s podrškom jer ćemo na taj način zaista biti potrebni. To znači da moramo djelovati prema stvaratelju, pružiti mu uslugu i dobiti kvalitetu kroz sređenu dokumentaciju. Postavio je pitanje kako stvoriti kompetencije i proširiti ih tako da na kraju daju rezultat. To je ilustrirao sljedećim primjerom: kako bi se za 20% smanjilo vrijeme za obradu dokumentacije u državnoj upravi i time uštedjelo u proračunu oko 500 milijuna kuna. Takvi mehanizmi se moraju svuda primjenjivati. Problem distribucije i angažiranja kompetencija treba znati riješiti.

U području postavljanja zadataka primjenjuju se modeli i zahtjevi prema arhivima i arhivistima. Ako se pritom fokusiramo na jedan model, onda se ne možemo fokusirati na ostale modele. Postoje četiri aspekta pristupa arhivima. Iz njih su proizišla četiri koncepta arhiva kao ustanova.

1. Koncept arhiva kao izvora za nešto, iz čega izvodimo stvari o nama i o našem početku. Čuvamo, dakle, sadržaj za učenje o prošlosti. (To je zapravo najmlađi koncept u povijesti arhiva.)

2. Najstariji koncept arhiva je nastao iz grčke riječi *arhe* što znači iz vlasti i radi vlasti. Sumerani i njihove glinene pločice jesu, translaticirano u današnje vrijeme, porezna i financijska uprava. Mnogo stoljeća kasnije, u 18. stoljeću javnopravni aspekt dokumentacije je jedini segment koji zanima onodobne arhiviste. Više je nego očit primjer za to u našim krajevima kada carica Marija Terezija daje nalog arhivarima u županijama da izdvajaju dokumente o pravu na imovinu. Tu se, naravno, otvara pitanje vjerodostojnosti i autentičnosti dokumenata koje je povezano i s razumijevanjem pravnog sustava u kojem se djeluje.

3. Koncept pričanja priče je izuzetno zanimljiv za arhive, jer predstavlja početak ciljane djelatnosti odnosno početak pričanja priče. I ovdje možemo koristiti grčku riječ *arho* koja znači "počinjem priču". Kada je ovaj koncept prozeo arhive? Da li je bio osviješten već stoljećima unatrag? Bilo kako bilo, radi se o stvaranju dominantnih priča. Smatra se da je onaj tko nametne svoj arhiv nametnuo time i svoju priču. U današnje vrijeme ima puno privatnih arhiva, jer svatko hoće nametnuti svoju priču i utjecati na društvo. Tako se ponovno javlja pitanje moći. Motiv stvaranja priče jest ideološki, politički, osobni te interesni.

4. Koncept koji je proizašao iz pitanja kako vladati informacijama i informacijskim procesima. Postavlja se pitanje kako se snaći u obilju informacija. Tu je arhiv u ulozi gospodara informacija. Koliko je svijet informacija i svijet potrebe za informacijama u produktivnoj interakciji odnosno koliko je stvoreno viška, toliko vrijedimo.

Klasična birokracija je uvijek kao rješenje problema imala ideju otvoriti ured. No, danas se prečesto događa da osnivanje ureda za rješavanje problema ne daje rezultate. S tim u vezi je i pitanje protočnosti. Važno je i razumijevanje problema i protočnost problema. Ovdje se Ivanović osvrnuo na konstataciju u uvod-

nom izlaganju Paara koja kaže da problem nadolazeće gospodarske krize nije došao u vidokrug mjerodavnih. Potrebna je, dakle, i vertikalna i horizontalna protočnost u smislu razmjene iskustava, ideja, znanja i rješenja. Ivanović je zaključio svoje izlaganje tako što je skrenuo pozornost na moguće smanjenje fiksnih troškova u slučaju kada se ne stvara posebni ured za rješavanje problema u državnoj birokraciji.

Nakon pauze počele su paralelne sjednice Kongresa. U velikoj dvorani održavala su se predavanja na temu "Obrada arhivskog gradiva". Ladislav Dobrica iz HDA se pozabavio gradivom slavonskih županija u Hrvatskom državnom arhivu te situacijom i perspektivama u vezi s tim. Dobrica je podsjetio da su županije do 1850. godine zajednice plemića. Za razdoblje nakon 1850. je županijsko gradivo jako slabo sačuvano. Kasnofeudalne i ranograđanske županije imale su vlastite arhive koji su bili determinirani odredbama o arhivu, njegovom smještaju i načinu pohrane spisa koje je donijela Marija Terezija. Unutar županije je podbilježnik bio zadužen za arhiv. U vrijeme velike milenijske izložbe u Budimpešti Zemaljska je vlada krajem 19. stoljeća naložila Emiliju Laszowskom da obiđe arhive u Srijemskoj i Požeškoj županiji i tako je nastao članak "Arkivi po županiji sriemskoj" objavljen u Starinama sv. 29 u Zagrebu 1896. godine. Već početkom 20. stoljeća javile su se ideje da se gradivo prebaci u Zemaljski arhiv. No, tek je nakon Vidovdanskog ustava iz 1921. i naredbe ministra unutarnjih poslova iz 1926. počelo prebacivanje gradiva u tadašnji Državni arhiv u Zagrebu. Gradivo Požeške županije je 1927. predano od strane Julija Kempfa, gradivo Srijemske je predano 1928, a gradivo Virovitičke tek 1937. godine. Još se u 1940-im Josip Buturac bavio gradivom tih triju slavonskih županija. Zadaci koji se u zadnje vrijeme provode u Odsjeku za starije arhivsko gradivo jesu izrada opisa u skladu s normama ISAD (G) i ISAAR (CPF), korištenje ARHiNET-a u svrhu predstavljanja tih fondova te zaštitno snimanje. Sve se to radi kako bi se opisale serije koje su bile slabije zastupljene u Vodiču iz 1964. Najveće serije u fondovima su spisi županijskih skupština i županijskog sudbenog stola. Dobrica je istaknuo da bi gradivo trebalo objaviti kako bi bilo dostupnije. U prvom redu je tu gradivo sjednica županijskih skupština koje bi se objavilo u elektroničkom obliku. U radu bi trebalo primijeniti metodologiju izrade regesta zaključaka skupština, kazalo te obavila kontekstualizacija. U vezi s tim skrenuta je pažnja na to da su Mađari 80-ih počeli objavljivati regesta županijskih skupština putem ARCANUM-a. Program ARCANUM je ostvario digitalizaciju zapisnika županijskih skupština. Sama ideja u vezi sa županijama i nije tako nova. Još 1905. godine Virovitička je županija iznijela ideju da se po uzoru na grad Zagreb izdaju Povijesni spomenici. To je trebalo biti kritičko izdanje na znanstvenoj razini, završio je Dobrica svoje izlaganje.

Dražen Kušen iz Državnog arhiva u Osijeku pozabavio se primjenom suvremenih standarda na preoblikovanje inventara i razdjelom fonda Gradskog poglavarstva Osijek (1809-1945) te mogućnostima i poteškoćama vezanim uz to. Ku-

šen je počeo od naizgled neupitne postavke da jedan stvaratelj znači jedan fond. Kada je prvi put uzeo Pregled fondova i zbirki iz 1984. bio je zatečen neobičnom periodizacijom. Naime, za fond Gradsko poglavarstvo Osijek izrađen je sumarni inventar s nadnevkom 1989. godine. Fond je unatoč količini od 916 d/m (3399 knj., 7530 kut.) i usprkos činjenici da je gradivo od 1947. do 1981. preuzimano iz HDA i Muzeja Slavonije u osječki arhiv bio predstavljen u sumarnom inventaru kao jedinstven. U Vodiču DAO iz 2007. je navedeno da je riječ o četiri fonda pod brojevima 6, 10, 29 i 50. Ista podjela je u Pregledu fondova i zbirki RH iz 2006. godine. Ušavši u analizu postojećeg inventara Kušen je primijetio da inventar sadrži i više nego dovoljno elemenata za ISAD (G) i ISAAR (CPF). Naime, kod opisa i popisivanja serija svaka serija ima opisni uvod i iskazane vlastite knjige i spise. Kritički se osvrnuo na činjenicu da svaka serija sadrži cjelokupni raspon gradiva iz čega nastaju poteškoće u preoblikovanju zbog razredbe s periodizacijom u kojoj razredbena oznaka automatski definira period vremena, a ne samo sadržaj. U inventaru je naveden veliki broj uredskih knjiga čiji se sadržaj proteže kroz više razdoblja, a da povremene promjene registraturnog sustava nemaju nikakve veze s periodizacijom. Kod nasilnog periodiziranja javlja se mnoštvo nedoumica. Kao moguće rješenje Kušen predlaže razredbu fondova s dodanom, a ne povezanom periodizacijom. Alternativno rješenje je zadržavanje postojeće razredbe, zadržavanje postojeće periodizacije bez povezanosti s razredbom te apsolutno poštivanje načela jedan stvaratelj – jedan fond. Jednom fondu se može pridodati više periodizacijskih oznaka čime bi se znatno smanjio umjetno povećani broj fondova te eliminirale arhivske teškoće u razvrstavanju pojedinih arhivskih ili tehničkih jedinica te razbijanju registraturnih cjelina.

U zajedničkom radu "Gradivo bivših društveno-političkih organizacija (DPO) u HDA i metodologija sređivanja prema načelu slobodne provenijencije", koji potpisuju Marina Škalić, Branislava Vojnović i Marijana Jukić, prikazan je historijat postupanja s gradivom SKH/KPH. Naglašeno je da je preduvjet za proučavanje povijesti od 1941. do 1990. godine istraživanje i poznavanje DPO-a na čelu s KPH/Savezom komunista Hrvatske. U njegove istaknute transmisije mogu se ubrojiti JNOF/Republička konferencija socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, Savez komunističke omladine Jugoslavije koji se preinačio u Savez socijalističke omladine Hrvatske, Antifašistička fronta žena iz koje je nastala Konferencija za društvenu aktivnost žena Hrvatske, Savez udruženja boraca narodno-oslobodilačkog rata Hrvatske te sindikati na čelu s Vijećem samostalnih sindikata Hrvatske. U CK KPH je već rano postojala svijest o važnosti i značaju čuvanja i proučavanja zapisa navedenih organizacija. Već od 1949. do 1955. godine pri Centralnom komitetu djeluje Historijsko odjeljenje koje se 1955. pretvara u Historijski arhiv. Samo godinu dana kasnije CK osniva Arhiv za historiju radničkog pokreta. Godine 1961. će se dijelom i iz tog arhiva stvoriti samostalna ustanova Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske. Arhiv novostvorenog Instituta je

već od 1963. obavljao nadzor nad gradivom DPO-a. Prema Zakonu iz 1978. Arhiv Instituta je imao status arhivske zbirke. No, tek je Zakonom iz 1997. gradivo DPO-a steklo status javnog arhivskog gradiva. Arhiv IHRPH se suočavao s istim problemima kao i državni arhivi. Naime, gradivo je dolazilo u nesređenom stanju. Pritom je ratno gradivo KPH iznosilo 341 kutiju. Danas se ono sastoji od dva podfonda koji se zovu ratno razdoblje KPH i poslijeratni CK SKH. Dio predmeta nije bio uruđbiran, pa se i nije moglo sve svrstati u seriju Opći spisi. Početkom 2006. počela je revizija fonda s novim planom sređivanja. Pritom je ratni KPH ostao u prijašnjem statusu. Za ratni KPH predviđa se digitalizacija na ARHiNET-u. U planu sređivanja predviđena je dosljedna rekonstrukcija organizacijske strukture stvaratelja fonda što je danas uobičajeni način rada. U radu se postavlja dilema na koji način planom sređivanja zahvatiti, podijeliti i opisati pojedina registraturna razdoblja. Odlučeno je pratiti međukongresna razdoblja. Kombinacijom izvornih registraturnih planova i slobodnim dodavanjem arhivskih oznaka riješen je taj problem. I u RK SSOH uočen je sličan organizacijski ustroj i struktura kao i u CK SKH. Uspješnim sređivanjem tih fondova postići će se to da će arhivistički opis odgovarati svakoj strukturi. U rješavanju potrebe za sređivanjem ovih fondova valja uračunati planiranje, vrijeme, kadar i suradnju, zaključila je M. Škalić.

Marko Landeka iz Arhivskog sabirnog centra u Vinkovcima je održao predavanje na temu "Pregled arhivskog gradiva o Srijemu u hrvatskim državnim arhivima". Koje područje zahvaća Srijem? Landeka je u literaturi pronašao da je to dio teritorija od Zemuna do crte Vukovar – Ivankovo. Zbog povijesnog razdoblja Vojne granice treba taj kraj zvati Srijem. Baviti se Srijemom jest složen posao, jer postoji sve veći interes za pisanje lokalne, a i šire povijesti. Za granična sela odgovarajući fondovi se nalaze na više mjesta odnosno u raznim državnim arhivima, zbirkama arhivskog gradiva u muzejima itd. Arhivski sabirni centar u Vinkovcima je spasio arhivsko gradivo u Domovinskom ratu. Ipak je i dalje dio toga gradiva dislociran u Državnom arhivu Varaždin. Kada govorimo o značajnim fondovima za Srijem, valja spomenuti fond Kotarska oblast Vinkovci (oko 100 d/m). Fond Vinkovačka gimnazija značajan je i za povijest Vojne granice. Za razdoblje od 1820-ih do 1870-ih važan je fond Brodska imovna općina. Premda je riječ o fondu gospodarstva a ne uprave, izuzetna važnost se ogleda u činjenici da je to najbolje sačuvano gradivo jedne imovne općine za područje od Novske do Zemuna. Fond Kotarska oblast Vinkovci, koji počinje od 1873. godine, zajedno s fondom Kotarska oblast Županja pokriva dvije trećine Vukovarsko-srijemske županije. U zaključku je Landeka skrenuo pažnju nazočnih da Državni arhiv Osijek izdaje seriju Kanonskih vizitacija Đakovačke nadbiskupije, značajnu za ovo područje.

Ravnatelj Državnoga arhiva Vukovar Petar Elez pozabavio se intrigantnom i uvijek zanimljivom temom "Hrvatske granice u Podunavlju od 1868. do 1945.". Postavio je pitanje kakva je bila uloga arhivskoga gradiva u utvrđivanju granice

između Hrvatske i Srbije odnosno Vojvodine od 1945. do 1947. godine. I dan-danas hrvatske granice nisu posve definirane. Ukazao je u tom kontekstu na činjenicu da se već 1942. vojvođansko partijsko rukovodstvo žalilo CK KPJ kako CK KPH smatra da je Srijem hrvatski. Sam Tito je odredio liniju razgraničenja. Agresivna politika vojvođanskog rukovodstva prema Srijemu se nastavila i poslije 1945. godine. Ugledni član Partije Pavle (Pajo) Gregorić se žalio na politiku Vojvodana. Elez je podsjetio na poznatu Đilasovu komisiju osnovanu 11. lipnja 1945. odlukom Politbira CK KPJ. Temeljem analize fonda Narodni odbor kotara Vinkovci koji je pohranjen u ASC Vinkovci, autor je pokazao svu složenost ove problematike na razini pojedinih sela i općina.

Prof. Dražen Živić iz Instituta društvenih znanosti je demograf koji radi u područnom centru Instituta u Vukovaru. Njegova tema su bile demografske promjene u Vukovarsko-srijemskoj županiji tijekom 20. stoljeća na temelju statističkih izvora. Naglasio je da se demografi više usmjeravaju na statistiku negoli na arhive. Popisi stanovništva su u njihovom radu još uvijek temeljni i osnovni podaci o populaciji. Uz to se demografi bave i vitalnom statistikom, tj. brojem novorođene djece. Razvili su koncepciju ukupnog ili *de iure* stanovništva te koncepciju stvarnog ili *de facto* stanovništva. Istraživanjima je utvrđeno da je Vukovarsko-srijemska županija imala tijekom 20. st. gotovo kontinuirani rast. Time je specifična u odnosu na cjelokupnu sliku Hrvatske koja bilježi opadanje u drugoj polovici 20. stoljeća. Za razdoblje od 1992. do 1995. problem predstavlja nedostatak podataka. Zatim slijedi prirodna depopulacija. Ustanovljeno je da je južni dio županije homogeniji po etničkom sastavu te da danas postoje enklave srpskog stanovništva.

Ivo Orešković iz Državnog arhiva u Dubrovniku predstavio je tematiku ostavinskih spisa kao ogledala svakodnevice. Time se bavio i u svom magisteriju. Naglasio je važnost ostavinskih spisa za lokalnu povijest. Kao model mu je poslužio fond Kotarski sud u Cavtatu (HR DAD 158) čiji su zapisi sačuvani u rasponu od 1820. do 1944. godine. U strukturi fonda značajnu seriju čine ostavinski spisi kao građanske parnice. To je dobro sređena serija, budući da se unutar svake godine može pratiti tekući broj spisa. Gradivo o pokojniku može se podijeliti na smrtovnicu, zapisnike s ostavinskih sastanaka te priloge. No, gdje je oporuka? Orešković ukazuje na zanimljivu činjenicu da su oporuke rijetko sačuvane u pisanom obliku. Naime, usmeno očitovanje u nazočnosti seoskog glavarara i župnika bilo je uobičajeni način iskazivanja posljednje volje. S tim u vezi je i pitanje tadašnjeg stupnja pismenosti ukupne populacije. U ostavinskim spisima, naravno, dolazi do izražaja imovinsko stanje pokojnika. U prilogima se mogu pronaći različiti kupoprodajni ugovori, korespondencija, potvrde, računi itd. Ostavinski spisi, zaključio je Orešković, daju bogatstvo i raznolikost informacija o svakodnevnom životu ljudi u jednom kraju. Na temelju toga piše se povijest "zaboravljene večine".

Kao izuzetno zanimljivo predavanje istaknuo bih predavanje o međunarodnom projektu ICARUS koje su podastri Karl Heinz i Daniel Jeller iz Međunarodnog centra za arhivska istraživanja. Kako bi se jačala međunarodna arhivska suradnja Heinz i Jeller su predstavili projekt poslijepodne u maloj dvorani A. Ideja projekta je stvoriti europsku bazu podataka isprava. Nastala je u glavama par ljudi i prvotno je bila ograničena na Austriju, štoviše na samo jednu pokrajinu u Austriji – Donju Austriju. Ova pokrajina ima, naime, veoma gustu mrežu jedanaest aktivnih samostana. No, gradivo tih samostana nije strukturirano niti se čuva na dobar način. Procedure kojima se dobiva pristup ispravama u tim samostanima su vrlo duge i složene. Sve je to, naravno, veliki problem za moderna istraživanja i istraživače. Suradnici na projektu mođm (kratica od latinske riječi *monasterium*) su uspjeli razviti suradnju s biskupijom u Sankt Pöltenu. Pritom nije bilo posve nevažno to, što je i grad Sankt Pölten već 15 godina sjedište pokrajine. Već 2002. su učinjeni prvi pokušaji da se otvore samostanski arhivi putem mrežnih stranica. Kako se projekt razvijao, uočeno je da nema smisla stati na granicama Austrije, već da treba proširiti rad na cijelu Europu. Došlo se do ideje o ponovnom uspostavljanju srednjovjekovne mreže isprava i podataka na virtualnoj razini.

U ovom ambicioznom projektu okupljaju se partneri putem radnih skupina. U njima se radi s metapodacima. Na internetu postoji osiguravatelj sadržaja digitaliziranog gradiva koji omogućuje pristup ispravama u digitaliziranom obliku. Treći način rada na projektu je putem savjetnika. To su ljudi spremni pomoći i pružati podršku projektu koji je, kao što je već rečeno, prvotno bio zamišljen samo za samostansko gradivo. U organizacijskom smislu pokušalo se stvoriti federalističku strukturu projekta. Pritom je razvijen višejezični internetski portal. U sadašnjem trenutku je početna mrežna stranica dostupna na osam jezika. Pristup stranici je besplatan i *user-friendly*. Jedini uvjet je slobodan pristup internetu. Projekt mođm ima oko 70 partnera u 11 zemalja, koji sudjeluju u stvaranju baze podataka. U projektu sudjeluju i državni te nacionalni arhivi, mnogi crkveni arhivi, kao i brojni regionalni, pokrajinski i gradski arhivi.

Na sučelju se korisnik susreće s digitaliziranim slikama isprave s jedne strane i metapodacima s druge. Metapodaci uključuju regista odnosno sažetke isprava, transkripcije, dataciju, autentifikaciju, tradiciju, tj. historiografske podatke vezane uz sadržaj isprave kao i izdanja u kojima su isprave već objavljene te literaturu što se odnosi na te isprave. Metapodaci koji se odnose na procedure su tu izuzetno važni. Heinz je skrenuo pozornost slušatelja na činjenicu da u Austriji već postoji velika tradicija objavljivanja isprava. Od kraja 19. stoljeća izdan je čitav niz zbornika isprava. Dakako, i s ispravama objavljenim poslije 1860. godine, kao i s onima koje dosad još uopće nisu bile objavljene, skopčan je problem grešaka u transkripciji. Iako suradnici na projektu raspolažu s tehnologijom "oceriranja" (OCR Software) koja pretvara digitalne slike u tekstualni format, ipak je i dalje neophodno pažljivo probno čitanje kako bi se uočile i ispravile pogreške.

Kada temeljito "pročešljaju" jedan samostan, suradnici organiziraju konferenciju za tisak koja se također prenosi na radiju i televiziji. Konferencija se zbog efekta radi u autentičnom okruženju, bilo da je to samostan ili muzej itd. Riječ je o prvorazrednom lokalnom događaju. Zašto? Heinz nas je tu upoznao s izvornom austrijskom tradicijom. U Austriji je običaj izrađivati povijesti pojedinih naselja. S vremenom je to postalo vrlo praktično polje za istraživanja različitih vrsta. Naveo nam je samo neke slikovite primjere. Mjesto Tallesbrunn ima danas samo oko 700 stanovnika. Ipak, ako povjesničar ode na mrežnu stranicu www.monasterium.net naići će na upitnik za pretraživanje koji će mu pružiti itekako dug popis isprava i podataka o tom selu. Tu je, doduše, Heinz iskreno priznao da popisi nisu svuda zastupljeni. Riječ je, naravno, o nedostatku novaca. No, glavni rezultat cijeloga projekta se ogleda u činjenici da je nekoć trebalo istraživaču dvije godine da posjeti pet različitih samostana i obavi istraživanje o srednjovjekovnoj povijesti Tallesbrunna. Danas za to treba 10 sekundi.

Šire i neslućene mogućnosti projekta ICARUS su ilustrirane primjerom samostana u Heiligenkreuzu. Taj samostan posjeduje 15 povelja kraljeva Ugarske za razdoblje od 1208. do 1327. godine, kao i 15 povelja biskupije u Györu. Od listopada 2009. sudionici projekta su surađivali s Mađarskim državnim arhivom s ciljem da utvrde imaju li Mađari isprave koje uspostavljaju i obratnu vezu.

Mođm-net se u svakom slučaju može izvrsno koristiti za paleografska kao i za arhivska istraživanja. Tu se Heinz predstavio kao nekadašnji student paleografije i prisjetio se kako se nekada morao mučiti s vrlo lošim kopijama isprava. Svoje izlaganje je priveo kraju naglašavajući prednosti i mogućnosti projekta. Već se sada nalazi oko 140.000 isprava na mođm-net-u, a za par godina bit će ih, kako se predviđa, oko 300.000. Za samo korištenje baze podataka nije se potrebno niti registrirati. Tek je za aktivno sudjelovanje u projektu neophodna registracija. Isprave se baziraju na *XML-Standard Charter Encoding Initiative*. Tehnička primjena obavlja se u suradnji sa Sveučilištem u Kölnu gdje šest studenata rade kao programeri, a u radu sudjeluju i doktori znanosti iz društvenih i humanističkih područja. Što se tiče perspektiva za 2010. godinu, u projekt se uključuje Sveučilište u Leuvenu u Belgiji s pripremom projekta EdithMOM koji će koristiti i druge vrste povijesnih izvora. Naveo je i podatak da je već sada oko 60.000 svjetovnih povelja objavljeno u sklopu projekta.

Na izlaganje K. Heinza nadovezao se u Daniel Jeller govoreći o tehnologijama digitalizacije u projektima ICARUS i mođm-net. Naglasio je da postoje različiti aspekti ove problematike. Uzima se u obzir razvoj i praćenje standarda potrebnih za digitalne slike, uz puno dodatnog posla, kao što je rukovođenje i rukovanje opremom za snimanje i briga o sredstvima koja služe za pravilno čuvanje, pohranjivanje te rukovanje ispravama. Suradnici na projektu moraju pažljivo planirati i izvoditi projekte digitalizacije te utvrđivati datume i rokove vezano za to. Kada je riječ o pohrani i čuvanju digitalnih snimaka, za samo snimanje se koriste

planetarni skeneri s razlučivošću od 300 do 400 dpi te digitalne kamere s 250 dpi ili više. Za određene dokumente jedna slika nije dovoljna. U radu se zahtijeva pažljivo postupanje s objektima koji se snimaju, kvaliteta slike te mobilnost. Trenutna oprema se sastoji od Bookeye3 skenera te Zeuschel 0512000 skenera. Za problematične dokumente u obliku knjige rabe se Sonyjeve digitalne kamere. Snimanje zahtijeva i planiranje trajanja snimanja, pronalaženje odgovarajućeg dodatnog prostora te osiguranje pomoći u pripremanju i obavljanju skeniranja. U prvo vrijeme su se digitalizirani snimci pohranjivali na hard disk. Sada se pohranjuju u Arhiv za digitalnu pohranu stvoren u suradnji sa Sveučilištem u Kölnu. Procjenjuje se da se takvi snimci mogu čuvati barem dvadeset godina. Ovo digitalno pretraživanje na ovlaštenom poslužitelju DINI je samo jedna od mogućnosti (npr. Hrvatski državni arhiv ima vlastita sredstva za pohranu i čuvanje podataka). U sadašnjim uvjetima suradnici na projektu su u stanju snimiti preko 400 snimaka na dan, što čini između 200 i 300 snimljenih isprava dnevno. Za budućnost se planira poboljšanje slikovnih standarda kao i poboljšanje opreme, čime bi se moglo udovoljiti posebnim zadacima.

Na kraju su nas izlagači upoznali s pravno-organizacijskim i financijskim aspektima ICARUS-a. Naglašeno je da su s partnerima potpisani ugovori o suradnji. Sam akronim ICARUS ukazuje na atribute projekta, tako I znači *Internationality* (međunarodnost), C znači centar gdje se ostvaruju kontakti svih sudionika, A znači *Archive* (arhiv), a R znači *Research* (dakle, forum gdje se obavlja istraživanje i vodi rasprava o njemu). Danas je ICARUS postao centar, a moćom je samo jedan od partnera koji se danas povezuju podzakonskim odredbama tako da odnosi među njima postaju stroži i određeniji. ICARUS sada znači razvoj međunarodno prihvaćenih standarda i strategija u vezi s elektroničkim zapisima i povijesnim izvorima. Na čelu mu je Upravni odbor koji sačinjavaju predsjednik i potpredsjednici. Svaka zemlja sudionica šalje jednog potpredsjednika u Odbor. Odbor se saziva samo po potrebi, a raspravlja znanstvena i ekonomska pitanja. Financiranje se obavlja iz dvaju različitih izvora. Za financiranje tekućih troškova koriste se javni i privatni sponzori. Što se projekata i štednje tiče, tu se ICARUS natječe kako za dobivanje sredstava iz nacionalnih tako i fondova Europske unije. Izlagači su nam naglasili stroge kriterije i pravila koja vrijede pri dobivanju sredstava EU.

Uz ovaj grandiozni projekt "obnavljanja" slike srednjeg vijeka ide i projekt MATRICULA o kojem se više podataka može naći na stranici www.matricula-findbuch.at. Tim pilot-projektom će biti obuhvaćeno do kraja 2010. oko 2.400 katoličkih župa. Natuknuli su naši izlagači i mogućnost ostvarivanja projekta ENAC (*European Network on Archival Cooperation*). Na njemu se okupilo 14 partnera iz 11 zemalja. Predviđeno trajanje projekta je od studenoga 2010. do travnja 2015. godine, ali u listopadu 2009. nisu nam znali reći hoće li biti odobrena sredstva za to.

Na VI. plenarnoj sjednici pod nazivom "Arhivska budnost" održanoj 22. listopada u kongresnoj dvorani hotela "Lav" u Vukovaru početno je predavanje održao Stjepan Sršen, ravnatelj Državnog arhiva Osijek. On je obradio jedan aspekt zaštite arhivskog gradiva u kriznim situacijama. Primjer Vukovara od 1991. do 1998. je svakako indikativan i upečatljiv. Odmah je istaknuo važni problem za ovo područje – nestanak pisane baštine. On sam je imenovan ravnateljem DAO 1991. i s kolegama iz ASC Vinkovci je sudjelovao u spašavanju gradiva.

Premda su arhivi u Hrvatskoj i prije 1991. imali izrađene procjene rizika (u sklopu NNNI = ništa nas ne smije iznenaditi), ipak je Domovinski rat donio mnoga iznenađenja. Imamo vrlo malo snimljenog gradiva, rekao je Sršen. Kada je postao ravnatelj, dobio je dekret: "Evakuirajte gradivo!", a da pritom nije imao pri ruci nikakvu odgovarajuću opremu i sredstva. Uspio je napuniti četiri kamiona gradivom. Dok nam je pričao o toj urgentnoj situaciji, kao ilustracija su služile fotografije i snimke teško oštećene zgrade iz koje su djelatnici arhiva spašavali gradivo. U jesen 1991. u borbama za Vukovar svo gradivo bilo je izloženo pod udarom bombardiranja. Posljedice su bile katastrofalne – pismohrana i arhivsko gradivo općine Vukovar su skoro potpuno uništeni. Na terenu je uništeno preko 2100 d/m registraturnog i arhivskog gradiva od 1991. do 1998. godine. Ova katastrofa je našla odjeka i u istraživanju UNESCO-a "Pamćenje gradiva" koje se bavilo uništenim gradivom od 1990. naovamo. Hrvatska se tako našla, uz Kostariku i Gambiju, kao zemlja uzeta za primjer. Sršen je pritom podsjetio na činjenicu da samo 4% ukupnog gradiva čini vitalno gradivo, dakle gradivo od prvorazredne važnosti za cijelu zemlju te za svjetsku kulturnu baštinu (vidjeti članak Axela Plathea "UNESCO-v program hitnih mjera za zaštitu vitalnog gradiva u slučaju oružanih sukoba", *Arhivski vjesnik*, 43/2000). Primjer agresije od 1991. do 1998. govori da se unatoč pripremama, stvari uvijek moraju *ad hoc* rješavati. U diskusiji koja je uslijedila nakon predavanja uzeo je riječ i Izet Šabotić iz arhiva u Tuzli. Naglasio je da bi se otuđeno gradivo moralo vratiti nakon rata.

Na istom tragu nastavio je s predavanjem i Ante Nazor, ravnatelj Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata (HMDCDR). Podsjetio je nazočne na poznatu Hašku konvenciju koja određuje da se kulturna baština ne smije otuđivati niti uništavati. Danas, stotinjak godina kasnije, suočeni smo s tužnom bilancom. Što se zbivalo u Petrinji 2. rujna 1991? Što u Zadru 5. i 6. listopada iste godine? A što 16. listopada u ASC Vinkovci? Kao državne archive koji su pretrpjeli najveću štetu u Domovinskom ratu označio je osječki, dubrovački i karlovački. Postavio je pitanje da li su državni arhivi primjenjivali mjere zaštite sukladno haškoj konvenciji. Odgovorio je s "da" i potvrdio da su prihvaćanjem te konvencije Hrvatska, BiH i Crna Gora ipak ponovno stekle neka oduzeta pokretna kulturna dobra. Što se samoproglašene Republike Srpske Krajine tiče, Nazor je naglasio boljku s kojom se u svom radu susreće HMDCDR. Gradivo te tvore-

vine je razasuto po raznim mjestima. Naravno, posebni problem su privatne zbirke arhivskog gradiva provenijencije RSK.

Temom "Spašavanje kulturnog blaga Hrvatske franjevačke provincije Sv. Ćirila i Metoda za vrijeme Domovinskog rata od 1991. do 1996." pater fra Vatroslav Frkin demonstrirao je sve probleme koji su nastali i nastaju zbog nedostatka novaca i sredstava u očuvanju kulturne baštine.

Zdravko Dizdar iz Hrvatskog instituta za povijest je osvijetlio pitanje prikupljanja i zaštite arhivskog gradiva sa stajališta povjesničara-istraživača. On se u svom predavanju osvrnuo na iskustva koja ima kao povjesničar razdoblja od 1918. do 1950. godine. Složio se s nastojanjima arhivista i arhiva kao ustanova da u svom radu i djelovanju moraju štiti privatnost pojedinaca i rukovoditi se zakonima koje je već spomenuo S. Čosić u uvodnom izlaganju. No, pritom je apelirao na državne arhive da pokažu više fleksibilnosti u odnosu arhivsko gradivo – arhiv – istraživač.

Nakon pauze smo se upoznali s projektom Arhivski depoji 2007-2009. Izlagatelj je bila Jedert Vodopivec iz Slovenije. Projekt je trajao od 2007. do 2009. godine, kada je uoči kongresa i završen te predstavljen u obliku knjige. Njime je trebalo pripremiti realni popis i stanje spremišta državnih arhiva u Sloveniji. Željelo se time na podlozi međunarodno priznate metodologije upozoriti na nedostatke spremišta i popraviti zatečeno stanje. Samo stanje se mjerilo u pet točaka:

- 1) Analiza stanja u spremištima
- 2) Klimatski uvjeti
- 3) Protupožarna sigurnost
- 4) Utjecaj arhitekture na klimu (ustanovljeno je da je to danas daleko od idealnog)
- 5) Uporišne točke.

Arhivisti su pritom željeli recepte za spremišta. Projekt je pokazao da nema gotovih rješenja i recepata za spremišta. Po ICCROM metodologiji pripremljenoj za područje kulturne baštine ustanovljeno je i podvrgnuto mjeranju deset čimbenika rizika. Naravno, neposredna fizička sila, potresi, vatra te zagađenost zraka uočeni su kao moguće ili stvarne prijetnje arhivskim spremištima. Kao glavni problem detektirani su klimatski uvjeti. Obogaćujući svoje izlaganje fotografijama pojedinih lokacija J. Vodopivec je ukazala na šaroliko stanje. Tako se arhiv u Celju pokazao kao dobar, a kritično stanje je uočeno u Novom Mestu i Ptujju. U Ptujju je čak situacija proglašena "žalosnom". Cijela Republika Slovenija ima pak samo tri namjenski izgrađena spremišta. INDOK-centar Ministarstva kulture sa svojih 100 m² spremišnog prostora puno košta budući da je to neka vrsta staklenika. Virantova zgrada Arhiva Slovenije je adaptirano spremište. I u Kopru je riječ o adaptaciji, zgrada samostana je prenamijenjena u arhiv. U Škofjok Loki se

vodi briga o nedostatku termoizolacije i hidroizolacije. Važan problem arhivâ u Republici Sloveniji pitanje je protupožarne sigurnosti. Kao drugi važan problem uočen je problem statike, prvenstveno u starim zgradama. U Kopru je metalna konstrukcija pokazala rizik od rušenja. Piranski arhiv nalazi se u crkvi i ima kao problem glodavce i zagađenost zraka. Pored klimatskih uvjeta problem je i prenatrpanost gdje se opet arhivi u Novom Mestu i Ptuju pokazuju kao kritični. Možda je još veći nedostatak ustanovljen kada su uočeni problemi s vlagom u novoadaptiranim prostorima. J. Vodopivec je istaknula da je to nedopustivo. Mi bismo trebali graditi spremišta barem za razdoblje od 100 godina. Ovaj projekt je bjelodano ukazao na poražavajuću činjenicu da se to, nažalost, u arhivima Slovenije prečesto prepušta drugima.

Tatjana Mušnjak, pročelnica Laboratorija za restauraciju i konzervaciju HDA je održala predavanje na temu "Čovjek kao uzročnik oštećivanja arhivskog gradiva". Počela je s tvrdnjom da od svih živih bića koja oštećuju dokumente najveće štete nanosi čovjek sam. Mnogo je primjera uništavanja pisane kulturne baštine od strane čovjeka zabilježeno u povijesti. Uzroci oštećenja su tom prilikom unutarnji i vanjski. Čovjek razara na različite načine što se manifestira kroz ratove, ciljane promjene, zagađivanje okoliša, pa i nemarom prema preventivnom konzerviranju. Valja imati na umu da je namjerno uništavanje uzrokovano i gospodarskim probitkom (npr. Španjolci uništavaju artefakte Inka iz 16. stoljeća), a i međunarodna trgovina starinama je često na rubu zakona. I iz ideoloških razloga se često uništavalo kulturnu baštinu. Tome se mogu pridodati i promjene ukusa. Danas se smatra da samo pomanjkanje održavanja kulturnih dobara predstavlja namjerno uništavanje. Tu, naravno, spada i vandalizam sa svojim grafitima te razaranjem spomenika. U nenamjerno razaranje mogu se ubrojiti ratovi kao čimbenik stradanja kulturne baštine. Budući da arhitektura traži stalno održavanje i zapuštenost zapravo predstavlja nenamjerno uništavanje. Pokazalo se, nažalost, da su neizravne ratne štete još veće od onih izravnih. Čak i demografske promjene te prioriteti u politici mogu utjecati na zapuštenost kulturnih dobara. U svemu tome je struka ustanovila da su uvjeti za čuvanje kulturne baštine prilično zahtjevni.

Zatim je T. Mušnjak prešla na specifičnu problematiku čuvanja pisane kulturne baštine. Ustanovljeno je da i slaba tehnika i izvedba rada nenamjerno, ali s pogubnim posljedicama djeluje na arhivsko gradivo. Naime, svaka vrsta baštine traži posebnu vrstu izvedbe. Tu je podsjetila na dobro poznati problem s papirom izrađenim poslije 1850. godine. S njim imamo danas velikih problema u spremištima. Isto tako komercijalna eksploatacija znanstvenih dostignuća vodi u poluistinite reklame o recikliranom papiru kao ekološkom. Reciklirani papir se ne smije u arhivu koristiti za pisanje. Drugi uzročnik nesreća su pogrešne intervencije u kojima se nekritički upotrebljavaju sirovine. Sam razvoj konzerviranja i zaštite je stvorio svoju vlastitu etiku i utemeljen je na znanosti. T. Mušnjak je ukazala na

važan događaj vezan s tim. To je poplava u Firenci 1966. godine nakon koje su počela stizati financijska sredstva i stručnjaci, pa je stvoren veliki centar za restauriranje i konzerviranje. Od ostalih čimbenika oštećivanja arhivskog gradiva navela je ljudsku nesposobnost. Masovna kultura i turizam isto tako nanose štetu budući da svako mjesto ima maksimalni kapacitet prijema koji se ne smije premašiti. Rezultat industrijalizacije jest zagađeni zrak, a automobili izazivaju štetne vibracije koje utječu na statiku zgrada. U slučajevima zapisa na pismima koja malo ljudi poznaje, predložila je izradu regesta za takve zapise. No, ako je gradivo jako oštećeno, onda čak niti to nije moguće. U kontekstu arhivske budnosti naglasila je važnost edukacije. Svi se, naime, u arhivu brinu o dobrobiti fondova i zbirki. Važna je i procjena ugroženosti arhivskog gradiva. Ona se odnosi na pokušaj prepoznavanja svih vanjskih i unutarnjih opasnosti po gradivo. Trebat će se i ubuduće utvrđivati svi nedostaci postojećih preventivnih mjera, zaključila je T. Mušnjak.

Sljedeće predavanje je održao Igor Kozjak iz Laboratorija za restauraciju i konzervaciju HDA. Temu o ispitivanju kakvoće kože za restauriranje starih uveza izvrsno je prilagodio i nezalicama iz područja kemijske struke i znanosti (u koje ubrajam i sebe). Naglasio je da koža za restauriranje mora imati optimalnu pH vrijednost. Važan je i utjecaj vlage i topline. Naime, ako vlažnost padne ispod 35%, koža puca. Rađena su ispitivanja na uzorcima crne kože iz Hrvatske i smeđe kože iz inozemstva. Ova posljednja je do nedavno bila više korištena. Podsjetio je da UV-tretmanom koža desorbira vodu, a hidrolitičkim tretmanom koža apsorbira vodu. Rađena je ATR spektroskopija na uzorcima crne i smeđe kože. Nakon 168 sati hidrolitičkog tretmana je bila vidljiva promjena, dok je nakon isto toliko sati UV-tretmana promjena izostala. Kod hidrolitičkog tretmana je uočen značajni porast propusnosti s vremenom dok je kod UV-tretmana uočeno sniženje propusnosti. Pritom je smeđa koža puno poroznija. To je ustanovljeno spektralnom elektronskom mikroskopijom. Smeđa koža je jako hidrofilna i odmah se namoči, zaključio je Kozjak.

Na završni dan Kongresa, u petak 23. listopada, održana je godišnja skupština Hrvatskog arhivističkog društva. Godišnja skupština je ujedno bila i izborna skupština. Izabrani su zapisničar i ovjervitelj zapisnika te prihvaćen dnevni red Skupštine. U izbornu povjerenstvo izabrani su Zita Jukić, Snježana Žegor i Antonio Kosio. U izvješću o radu Društva spomenute su četiri održane sjednice Predsjedništva od savjetovanja u Trogiru u listopadu 2008. U tom razdoblju održan je u studenom 2008. novi seminar iz serije *Arhivi, knjižnice, muzeji*. Nastavljena je intenzivna suradnja sa slovenskim kolegama te s Univerzom na Primorskom i s Odsjekom za informatologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Riječ je o prvom međunarodnom projektu (Univerza na Primorskom, Odsjek za informatologiju FFZG) u kojem sudjeluju državni arhivi u Hrvatskoj u organizaciji Predsjedništva HAD. Hrvatsko arhivističko društvo je u četiri godine bilo izuze-

tno aktivno. Održan je i sastanak s ministrom kulture, koji je izrazio mišljenje da bi svaka županija trebala imati arhiv. U srpnju 2009. je izrađen program rada HAD-a za 2010. godinu i predan Ministarstvu kulture. Od 6. rujna 2009. su mrežne stranice HAD-a prešle na Linux-server, pa je broj posjetitelja do tog datuma iznosio 28 244. Nastavljena je suradnja s Međunarodnim arhivskim vijećem i arhivskim društvima iz jugoistočne Europe. Stalna suradnja se ostvaruje s kolegama iz Češke, Mađarske, BiH i Slovenije. Ovo izvješće je jednoglasno prihvaćeno.

Zatim je Dražen Kušen podnio izvješće Nadzornog odbora. Utvrđeno je da je HAD poslovao prema Statutu. Pritom su primici u 2008. iznosili 100.000 kuna (od Ministarstva kulture), donacije 14.000 kn, članarina 5.698,50 kn, a kamate 274,45 kn. Izdaci za materijalne troškove bili su 1.024,20 kn, za savjetovanja 72.000 kn, a ukupni izdaci oko 147.000 kn čime je ostvaren manjak prihoda od oko 27.000 kn. No, iz ranijih godina se uštedjelo oko 29.000 kn čime je ostvaren skromni višak od 2.000 kn. Naravno da su kolege zbog nevelikih sredstava Društva putovali poslovno u inozemstvo čak i na vlastiti trošak. Izvješće Nadzornog odbora je prihvaćeno. Razriješeno je dosadašnje Predsjedništvo i izabrano novo na čelu s Deanom Kovačec.

Zatim je uslijedila plenarna sjednica "Arhivi i digitalizacija" koju je otvorila Dunja Seiter-Šverko iz Ministarstva kulture predavanjem "Nacionalni projekt Hrvatska kulturna baština". D. Seiter-Šverko je istaknula da je projekt trajao od 2007. do 2009. godine. Okupivši nekoliko županija regionalno je okupio Hrvatsku. Kao osnovne smjernice poslužio je prihvaćeni tekst Nacionalnog programa digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe. Na tekstu je radila radna grupa od trinaest ljudi 2005. i 2006. na prijedlog ministra kulture Bože Biškupića. U rujnu 2006. pokreće se projekt u proračunu Vlade RH. Za godinu 2007. po prvi put su osigurana sredstva za digitalizaciju arhivskog, knjižničkog i muzejskog gradiva. U radu na projektu je kao uzor poslužio nizozemski projekt "The memory of the Netherlands". Putem sporazuma o suradnji NSK, HDA i MDC u ožujku 2007. je projekt oživotvoren. Sam projekt ima svoj ured te vijeće kojemu je na čelu ministar Biškupić, a članovi su S. Ćosić, Višnja Zgaga i Tihomil Maštrović. Konkretni poziv za predlaganje programa digitalizacije je upućen u srpnju 2007. Pritom se kao važna pokazala interoperabilnost kako bi se omogućila komplementarnost sa srodnim zbirkama u inozemstvu. U tu svrhu je, između ostalog, poslan i Upitnik o posjedovanju digitalnih zbirki i digitalnog gradiva. U lipnju 2008. je ponovljen Upitnik. Oko 200 ustanova je poslalo odgovore na Upitnik dok su od nekih odgovori izostali. Utvrđeno je da muzejskih zbirki prikladnih za ovaj projekt ima najviše. Broj odobrenih rastao je od skromnih šest iz 2007. preko 31 u 2008. na 42 u 2009. godini. Kao prvi projekt spomenuta je suradnja muzeja i knjižnica u digitalizaciji "Glasa Podravine" i postao je nekom vrstom mezimčeta. U lipnju 2009. neki od projekata iz 2008. još nisu dogotovljeni što valja pripisati njihovoj opsežnosti i veličini. Ustanovljena je suradnja i konzultiranje kolega

u slučaju posjedovanja iste vrste gradiva. Portal projekta ima između 300 i 500 posjeta dnevno te oko 300 registriranih korisnika. Po preporukama Vlade RH uvedeno je korištenje otvorenog kôda, a u IT-infrastrukturi mrežni poslužitelj je smješten u Ministarstvu kulture. To je hardver cijeloga projekta. Upiti na portalu su dobrim dijelom vezani uz matične knjige. Sam portal nudi i interdisciplinarne sadržaje kakav je npr. zavičajnost. I dalje se razvija meta-podatkovni sustav.

Na europskoj razini počeo je u listopadu 2008. projekt Europeana. Po tom pitanju je RH dogovorila uključivanje svog portala i ostvarila, kao jedna od rijetkih europskih zemalja, mogućnosti ulaska preko vlastitog portala u Europeanu. Danas već dolazi vrijeme da sadržajni elementi u Europeani dobivaju na važnosti, istaknula je D. Seiter-Šverko.

U nastavku je uslijedilo predavanje Hrvoja Stančića "Nove inicijative u digitalizaciji kulturne baštine". Stančić se upitao zašto neki digitalizacijski projekti ne uspijevaju i pritom pronašao tri glavna uzroka. Kao prvo to je standardizacija i metapodaci vezani uz nju. Otkriveno je da je kvaliteta na početku bila loša. Zatim smo se suočili i s brzim zastarijevanjem opreme. Postupci čuvanja nisu uvijek bili na visini zadatka. I s *back-up* kopijama nije uvijek bilo sreće. Što se dugoročnog očuvanja tiče, Stančić je predložio da bi trebalo standardizirati pravila migracije podataka. Naravno, i financijski troškovi digitalizacije su se pokazali kao zapreka uspješnosti projekata.

Kao novi pristup ovom području naveden je IBM-ov projekt e-Meridian koji je u samom začetku. Ne može se reći da nije institucijski potkovan: u njemu sudjeluju Hrvatski institut za povijest, Hrvatski restauratorski zavod, Institut Ruđer Bošković, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Filozofski fakultet, Ekonomski fakultet itd. Odlikuje ga centralizirana pohrana podataka te upravljanje institucijskim sadržajima. Od informatičara možemo naučiti koje su najbolje metode migracije podataka gledano 10-15 godina unaprijed. To je dobrodošla pomoć arhivima. Drugi značajni projekt u tom svjetlu je Heritage Live u kojem zajedno rade HAD i Univerza na Primorskom. Proračun operacije iznosi 351.061,46 eura i njime će se pokušati razviti dobar međunarodni doktorski studij.

Na VII. sjednici "Arhivi i digitalizacija" glavnu riječ su imali Sonja Popović i Tomislav Jagić iz tvrtke COMBIS. Prezentirali su SUDAG, projekt započet krajem 2008. u suradnji COMBIS-a i HDA. Ovaj projekt odgovara na pitanje kako učinkovito upravljati digitalnim sadržajem. Naime, danas već raspoložemo s oko 10 000 000 snimaka gradiva HDA te imatelja i s oko 1 500 000 snimaka stranog gradiva. Sam sustav SUDAG će upravljati pohranom i podijeljen je u četiri etape:

1. Izvedba projekta gdje se detaljno snima stanje, razgovara s korisnicima i izrađuje idejni projekt
2. Instalacija sustava

3. Povezivanje s ARHiNET aplikacijom

4. Podešavanje sustava i obuka korisnika.

Posljednjeg dana Kongresa izdvojio bih još i predavanje Hrvoja Čabrajića, koji je primijetio da se do sada koristilo oko 140 tipova baza podataka kad je riječ o elektroničkim dokumentima. Problem koji se nadvija nad arhive je, kako je to primijetila Pavica Antolović, pomoćnica ravnatelja HDA za pravne i financijske poslove, obveza državnih arhiva glede preuzimanja te vrste gradiva. Bit će to dodatna obveza i posao za arhivsku službu koja će i ovom prilikom surađivati s javnim i privatnim sektorom.

Zaključno se može reći da je 3. kongres hrvatskih arhivista osvijetlio stanje i položaj struke i službe na razmeđu sadašnjosti i budućnosti. Sljedeći Kongres održat će se 2013. godine.

Boris Suljagić